

MANUS TILL EN RUNDTUR MED FBC:S VETERANBRANDBIL GENOM YSTAD

FBC eller rättare sagt Frivillige Bergnings-Corpsen hälsar er alla välkomna till en rundtur genom den gamla staden Ystad.

Jag heter **Xx** och bredvid mig sitter **Nn** som är vår chaufför i dag och skall ratta denna gamla fina brandbil.

Stortorget där vi befinner oss vid har funnits här sedan staden grundades i slutet av 1100-talet. Detta är stadens **mittpunkt**.

För femhundra år sedan låg ett rådhus mitt på nuvarande torget. Skåne, Halland och Blekinge var fortfarande danskt. Ystad var en betydande stad med sina runt 1 750 invånare. Men orostider väntade.

Krig och elände: Svenskarna och **Erik XIV** för en expansiv utrikespolitik vilket oroar danskar och polacker. Ett långt förödande krig utbryter: Nordiska sjuårskriget. Det nordiska sjuårskriget 1563 – 1570 blev en tung börda för Ystad. Staden måste bidra med män, utrustning, förnödenheter – inte minst öl! – och pengar till Köpenhamn under hela kriget. Ystad blev ett enda fältläger under dessa år. I krigets slutskede skedde ett svenskt härjningståg i Skåne, och det ledde ända ned till Ystad hösten **1569** då bland annat rådhuset brändes ned tillsammans med en stor del av stadens arkiv. Efter en dansk hämndaktion mot södra Småland varvid bl.a. Växjö och dess domkyrka brändes, slöts en fred och Skåneland förblev danskt för en längre tid.

Kör

Ett nytt rådhus byggdes och stod klart **1572**. **1840** gjordes en stor om- och tillbyggnad och Gamla rådhuset fick sitt nuvarande utseende i empiristil.

Den äldsta delen av rådhuset är rådhuskällaren från 1400-talet. Denna källare fungerade också som fängelse.

När Gamla rådhuset åter igen restaurerades 1971–72 återfick källaren sin ursprungliga funktion som utskänkingslokal.

Börja omgående efter Rådhuset.

Rakt framför oss ligger **Latinskolan**, uppförd runt år 1500. Den mots-
tod alltså svenskarnas härjningar under det Nordiska sjuårskriget. Det
var **Ystads första läroverk**. Enligt en kyrklig förordning från 1539
skulle det finnas en latinskola i varje dansk köpstad. Ystad var alltså
lite före sin tid. Det var en liten skola med endast ett par lärare.

Den användes för undervisning ända fram till 1841 och var alltså i
bruk under ungefär 350 år!

Med största sannolikhet har astronomen Tycho Brahe fått sin första
undervisning här på 1550-talet då Skåne fortfarande tillhörde Dan-
mark. Tycho växte upp på **Tosterup** utanför Ystad.

Börja strax före Saluhallen

Vi kommer nu in på **Stora Västergatan**. Gatan kallades i folkmun för **ekonomigatan** därför
det låg hela **sexton köpmansgårdar** och handelshus på denna gata. Stora Västergatan var den
stora gatan in från landsbygden i väster via **Västerport** in mot Stortorget och stadens kärna.

Bilen saktar in eller stannar

På höger sida har vi **Kemnerska gården**, som också kallas för **Karl
XII-huset**. Skåne blev ju svenskt efter freden i Roskilde **1658**.

”Kung Carl XII bodde i detta hus tvenne gånger, första gången år 1700
i juni månad. Andra gången från den 13 december 1715 till den 16 feb-
ruari 1716.” Naturligtvis finns här inne ett rum som kallas ”**Kongs-
Kammaren**”.

Huset är byggt ca **1500** och ägdes på 1800-talet av Grosshandlare Kem-
ner. En stor och gedigen restaurering av huset ägde rum 1951–52. Om
ni tittar riktigt noga under överkragningen kan ni se på **knektarna** som
har formen av **hästhuvuden**, något man kan se på fler hus från denna
tid i Ystad.

*Numera vet man att det sannolikt var i Birgittakapellet på Stora Öster-
gatan han bodde.*

Berätta detta fram till Kikaregränd

*Vad hände på Stora Västergatan denna fashionabla ekonomi-
gata? Redan klockan 4–5 på morgonen startade den livliga affärs-
ruljangsen på Stora Västergatan. Man kan föreställa sig hur det lät
om morgnarna när de gnisslande portarna öppnades: Gnäggande*

hästar, kacklande höns, skrikande grisar, djur av alla slag stämde upp i en enorm kakofoni varje dag. Här skiftade man hästar eller oxar vid långa transporter. Varuintag hade man från en parallellgata som vi senare kommer att åka på.

Kikaregränd, gränden som fått sitt namn med anledning av att det till höger här nere fanns ett utkikstorn mot havet. Utkiken var den som skulle larma om fienden var på gång och härifrån hade han ju en utmärkt utsikt över havet.

Ring i Klockan och ryck i hesa Fredrik före SKEPPAREGATAN

Börja direkt med kanonerna

Gatan vi åker på heter **Skansgatan**. Havet nådde tidigare ända hit.

Efter svenskarnas nederlag vid **Poltava** sommaren 1709 var det oroliga tider i Skåne. Danskarna ville återta territorierna som förlorades vid freden i Roskilde 1658. Man gick i land med 15 000 man vid Råå, strax söder om Helsingborg, utan att möta motstånd. Den svenske guvernören i Skåne, **Magnus Stenbock**, kraftsamlade i Småland och besegrade slutligen danskarna vid Helsingborg 1710 och Skåne var åter under svensk kontroll. Men även ryssarna var på offensiven på andra sidan Östersjön.

På order av Karl XII utarbetades ett provisoriskt försvar av alla skånska hamnar då man fruktade en dansk eller rysk invasion sjövägen. Denna försvarsskans uppfördes **1712** med ett ganska stort antal kanoner för att försvara staden. Ni ser en del av dem här (tre av dessa ligger på eklavetter).

Kanonerna är av typ **”Karl XII-kanoner”** och var länge försvunna men hittades åter i början av 1900-talet. Kanonerna hade använts till pålning i hamnen.

På gatans vänstra sida, kan ni se gamla välbevarade **fiskarbostäder** från 1700–1800-tal.

Ystad

Leipzig

Ystads Teater Denna vackra byggnad på er högra sida invigdes **1894** med en festföreställning. Stadsarkitekt Peter Boisen ritade byggnaden inspirerad av teatern i Leipzig (i ruiner efter bombangrepp 3 – 4 december 1943) och Berlin (”Altes Theater”) efter en studieresa dit. Teatern är unik genom att den i allt väsentligt är i ursprungligt skick efter renovering och nyinvigning 1994.

Det är den enda teater i Sverige vid sidan av Drottningholms slottsteater som kan visa upp ett fullt fungerande kulissmaskineri av gammalt slag.

Ystad hade även tidigare ett teaterhus som låg vid Stortorget. Detta totalförstördes av en mycket våldsamt brand den 24 mars 1891. Omkringliggande hus kunde räddas av Bergnings-Corpsen.

Framför teatern på gräsmattan står en skulptur av Birgitta Stenberg-Hultén (1976).

Meddela här vilka föreställningar som just nu ges (se teaterns program)!

När vi har passerat första tvärgatan efter teatern – börja

När ni vandrar genom Ystad kan ni notera många underliga gatu- och grändnamn. Här framme till höger har vi **Lurendrejaregränd**.

Ordet **lurendrejare** finns belagt sedan 1600-talet: Lurendrejare var benämningen på en person som smuglade, eller ett fartyg som användes för smuggling!

Gränden fick sitt namn **1942** och sägs härröra från författaren August **Strindberg** som kallade Ystad för ”ett gammalt sjörövare- och lurendrejarenäste”.

Ja, lurendrejari kan vi läsa om nästan dagligen numera. Huvudsakligen är det cigaretter och alkohol som smugglas.

Så, Strindberg hade nog rätt, eller? Vi återkommer till Strindberg.

Strax innan ni kommer fram till Contan

Efter hörnet till höger här framme, finns en stor öppen plats nära hamnen (som låg närmare förr): **Packaretorget**. Platsen där man packade sill i tunnor och samlade boskapen för export innan de skulle lastas på fartygen, så här var mycket liv och rörelse.

Järnvägen kom först 1874.

Hotell Continental är Sveriges äldsta *bevarade* hotell och fick sina rättigheter **1829**. Efter att ha varit i drift i 73 år fick hotellet en grundlig renovering 1902.

Takstuckaturen, marmortrapporna, restaurangens massiva ekparkett, de vackra stengolven, kristallkronorna och blyglasfönstren tillkom under denna renovering.

Hotell Continental blev en **populär samlingspunkt** för dåtidens författare och konstnärer. Continental var platsen för många storslagna fester och skånska gillen under 1900-talets början och mitt. Fritiof Nilsson Piraten, Sten

Broman, Ernst-Hugo Järegård, Hans Ostelius och många andra välkända personer gästade ofta Hotell Continental.

I dag är väl hotellets restaurang mest känd genom deckarförfattaren Henning Mankells poliskommissarie Kurt **Wallander** som gärna intar sina måltider med tillhörande gott vin.

RIEGÅRDEN: Börja direkt

Riegården, den vita korsvirkesgården ni ser framför bilen nu, är byggd i slutet av 1700-talet. I huset fanns förr en smedja och där tillverkades Sveriges första automobil 1892 av bröderna Cederholm och smedmästare Eliasson.

Bilen kallas för **Cederholmska bilen** och fungerar än idag.

När ni passerar Riegården kommer ni till Fiskaretorget. Börja direkt.

Här, via Fiskaretorget, har vi nu kommit in på Dammgatan och här på höger sida ligger **Charlotte Berlins museum**

(Bilen stannar en stund tills du är färdig)

Charlotte Berlin var ett original och därtill kvinna. Hon hade ett mycket vackert namn, eller vad sägs om:

Charlotte Josephine Euphrosyne Aurora Constantia Berlin

Hon var rådmansdotter och levde inte direkt upp till dåtidens kvinnoideal: Hon både rökte cigarr och tog sig en sup med karlarna. Hon var mycket noga med sin ekonomi och tjänade sina pengar på goda aktieaffärer. Hon var mycket road av att samla olika föremål.

Hon donerade före sin död (1916) detta sitt hem till museum och skänkte dessutom hela sin förmögenhet för att bevara minnet av ett riktigt 1800-tals hem. Detta är ett borgarhem från 1840-talet och vi rekommenderar verkligen ett besök.

Ge föraren en vink om att starta. Börja direkt med:

Huset på er högra sida kallas för **Erik XIV-huset**. Det var tidigare ett svarvarehus och härstammar från 1500-talet. Som ni kan se har huset en överkragad övervåning, en byggnadsstil som var vanlig på den tiden.

Men – Erik XIV har inte varit i Ystad, så vitt vi vet. Det här huset flyttades 1952 från **kvarteret Erik nr 14** på Stora Östergatan. Namnet är således ett utslag av **Ystadhumorn**

Vi kommer nu in i Pilgränden.

Namnet Pilgränd, kommer från ”**pillare**”, eller ”pillertrillare” = Apotekare - och de höll till här framme på vänster sida i det gamla apotekshuset som anses vara Nordens äldsta bevarade korsvirkeshus.

Be chauffören att sakta in eller stanna.

Pilgrändshuset: Den första delen av huset på vänstra sidan är daterat till 1480. Det inrymde alltså stadens apotek.

Byggtekniken fordrade inte mycket virke vilket gjorde den populär: Man använde ramar av timmer. Ursprungligen hade man ett flätverk av kvistar och halm som klinades med lera. Slutligen rappade man med kalk eller murbruk. Det ser vi mycket av på landet. Här i staden hade man råd att fylla mellanrummen med tegelsten.

Huset räddades åt eftervärlden av bland andra bankdirektör **Ernst ”Pricken” Järegård** som satsade 5 000 kronor av bankmedel.

Sonen, skådespelaren Ernst Hugo Järegård bördig från Ystad känner ni sannolikt till.

Ge chauffören tecken att börja köra

Vi passerar dagens affärsgata Stora Östergatan och kommer in i **Gåsegränd**. Här vallade ”Gåsamora” sina gäss morgon och kväll till och från grönbetet och passerade då **Aspelinska gården** som vi har på vår vänstra sida.

Gården byggdes på 1780-talet. Det är en hantverksgård där **guld-smederna** Aspelin i tre generationer tillverkat många vackra guld- och silverarbeten till bland annat Sankta Maria kyrka här i Ystad.

Planket här till vänster är godkänt av arkeologen **Gustav VI Adolf** när han var på besök i staden. ”Det är exakt så det skall se ut” sa kungen och syftade på planket. Kungen åkte hem till Stockholm, efter en tid skickade han sedan ned en penningdonation för att påskynda så att planket skulle bli klart.

Högersväng in på Lilla Östergatan, börja ganska omgående med:

Vi kommer snart ut på **Blekegatan**. Blekegatans raka sträckning är faktiskt den gamla vallgraven som omgav den gamla staden. Så mina vänner sätt på er flytvästarna som finns under era säten, vi åker på vattnet!

Namnet har gatan fått av att det här utanför på vår vänstra sida fanns ett stort område där man **blekte lin och lärft** under uppsikt av den s.k. Blekemannen.

Linnnet var en viktig textil som under 1800-talet fick konkurrens av bomullen.

Vi kör nu mot **Österportstorg** där den Östra Stadsporten fanns.

Torget kallades länge för **Oscarstorget**.

Det var ett namn som **Kommerserådet Carl Martin Lundgren** myntade. Han hade nämligen bjudit in Kung Oscar I till Ystad. Kungen fick dessvärre mässlingen och kom inte längre än till Växjö innan han fick återvända till Stockholm, men han skickade sin drottning (Josefina).

När ni har **Österportstorg till höger:**

På torget skänker de ovanliga platanerna skugga under sommaren.

Palatset som ni kan se på andra sidan torget byggdes av Carl Martin Lundgren. Han kallades i folkmun för ”**Kungen av Ystad**” och detta var hans privatbostad. Han var en mycket mäktig man och den rikaste av de fyra miljonärerna i Ystad i början av 1800-talet. Mycket av rikedomarna kom sannolikt genom smuggling (lurendrejeri). (Passande nog är detta i dag **stadens nya rådhus**.)

Här låg alltså stadens östra port. Ta en titt åt vänster där stadens bredaste och rakaste gata finns – Regementsgatan: En stark kontrast till det medeltida Ystad.

När bilen svänger in vid **Nya Rådhuset** bör bilen köra sakta och ev. stanna en kort stund.

Flyglarna på var sida om huvudbyggnaden var **magasin** där han troligen förvarade godset (varorna) från hamnen. Ibland använde Carl Martin hemliga **lönngångar** under marken mellan de olika byggnaderna.

På tredje våningen i huvudbyggnaden hade han inrett en teater för att roa sina vänner och affärsbekanta

Vi svänger nu in på **Piparegränd**, förr ett tillhåll för många musikanter som kallades för ”pipare”

Till höger ser ni **Nordens äldsta korsvirkeskvarter**. Den första gula delen är från 1600-talet. Därefter kommer 1700-talet och på andra sidan kvarteret kommer ni att se 1800-talet. Ett mycket intressant kulturminne.

Gården sjuder i dag av ett fantastiskt hantverkarliv. Gör ett besök på denna gård, slå er ner på en bänk och bra njut av gårdens historia, jag lovar ni kommer inte att bli besvikna. Här inne finns också ett fikaställe.

Kvarteret kallas numera för **Per Helsas gård**. Det var bryggmästare Per Hansson som ägde hela kvarteret fram till 1940. Han hade en källa på gården och tillverkade hälso-drycken **Helsa** av vattnet, som alltså gav namnet till gården.

Gården har också fungerat som ungdomsgård i många år.

Gamla Brandstationen:

Vi skall nu ta en genväg över gamla brandstationens gård. **Tornet** i mitten av byggnaden är ett slangtorn där man torkade brandslangarna efter övning eller en skarp insats. Gamla Brandstationen innehöll också Ystads Polisstation i den västra delen, ganska praktiskt.

Åter till Per Helsa kvarteret.

Här i den södra gula byggnaden av Per Helsas Gård fanns tidigare en **mölla** (väderkvarn). När möllan revs blev kvarnens fyrkantiga grund kvar.

Grunden kom att fungera som ett perfekt **garage** (efter lite fixande) till **Ystads första polisbil**, en Volvo PV 60, som hamnade här innanför garageporten.

OBS! Det kan hända att det står felparkerade bilar på Besökaregränd. Föraren bestämmer om det går att köra igenom eller inte. Går det inte, backa och kör tillbaka via Piparegränd:

Vi har nu kommit in på Besökaregränd.

Besökarna kallades tullvaktmästarna som promenerade från Östra Stadsporten, på väg till och från sitt arbete i hamnen. Sitt öknamn, Besökarna, fick de av att de var de första som gick ombord på fartygen för kontroll och beslagtagning av smuggelgods.

1773 förlades en skvadron **husarer** (ca 100 man med hästar) till Ystad. De inkvarterades hos stadens borgare vilket gav upphov till många konflikter. 1812 lät man därför uppföra en kasern med stallar och ridhus i kvarteret till vänster. Till byggmateriel användes bl.a. sten och tegel från de rivna stadsportarna. I dag finns inget av detta kvar, men en modell av kvarteret finns på Militär-museet ute på regementsområdet.

I slutet av Besökaregränd: Ring i klockan och dra i Hesa Fredrik. Vänd blad och börja.

Tillbaka till Lundgrenska palatset – Nya rådhuset

1871 köpte staden ”Palatset” och inrättade ett **läroverk**.

Alla var inte mönsterelever: 1912 började Fritiof Nilsson **Piraten** på läroverket. Men efter bara två terminer blev han relegerad på grund av slarvig skolgång, oförskämdhet, spritförtäring och en rymning till Köpenhamn. Fritiof försvarade sig med att han inte trivdes med skolans ordning. Trots sina problem att inordna sig i skolan började han därefter studera juridik i Lund, där han fick tillnamnet Piraten. Han blev advokat och berömd författare.

Huset var läroverk fram till 1914 då det stora tegelhuset blev nya läroverket...

Bilen svänger in åt vänster mot Blekegatan

... som ni ser rakt framför er. **Ystads Högre Allmänna Läroverk** som nu heter **Österportskolan** och rymmer ett par tusen elever.

Ystads Högre Allmänna Läroverk invigdes i maj **1914** men de som har skarp blick kan läsa **1913** däruppe. Orsaken är att man beställde siffrorna innan huset var färdigt för invigning. Och ni vet hur det är: Allt kostar pengar!

Bilen svänger ut på Blekegatan, chauffören faller ut körriktningsvisaren

Chauffören **Nn** har fällt ut färdriktningsvisaren åt vänster. Vi skall nu svänga in på Lilla Östergatan – en parallellgata till afärs-gatan Stora Östergatan.

Bilen ni åker med är en **Volvo modell 1939/40** helt igenom original. Chauffören som kör måste ha kraft i arm och snabba fötter. Det finns ingen servostyrning och man måste dubbeltrampa varje gång man skall växla. När bilen inköptes 1985 var den i mycket dåligt skick. Men med ett väldigt skickligt kunnande och frivilligt arbete från entusiaster i FBC blev den som ni märker en verklig raritet.

Lite FBC-historik

Ystads Frivillige Bergnings-Corps bildades år 1839 och det var faktiskt en gotlänning som bildade corpsen. Han hette **Johan Wilhelm Fåhraeus** och kom hit från Visby. Han ville bilda en frivilligkår som kunde bistå den befintliga borgarbrandkåren. Men han fick inget gehör för denna idé inte förrän 1839 då Hembergs stall vid Stortorget brann ner, då blev det desto snabbare beslut. På tre veckor hade man bildat den nya kåren som fick namnet **Ystads Frivillige Bergnings-Corps** och bestämt stiftelsedagen till den **19 september 1839**.

Denna dag firar vi varje år med en sprutmönstring på Stortorget, första lördagen i augusti och i år firar vi **175 år**. Är ni kvar i Ystad eller bor i Ystad med omnejd tag då med era barn till denna mycket uppskattade sprutmönstring – här döps alla barn, stora som små.

”Har man blivit döpt av den handdrivna Berghmanska sprutan är man en riktig ystatös eller ystapåg. ”Glöm inte att ta med bad-dräkt eller badbyxor (då det är en ganska blöt tillställning) samt torra kläder att ta på efter dopet.

Efter dopet kan ni få ett dopcertifikat utskrivet till en kostnad av 20 kronor. Pengarna som vi erhåller skänks oavkortat till ett välgörande ändamål.

OBS! Vid Systembolagets varuintag står ibland varubilar och stoppar upp.

Då kan du använda nedanstående:

Ystad är ju en mycket gammal stad. Här finns över 350 korsvirkeshus av vilka de flesta är inredda till bostäder eller butiker. Alla dessa korsvirkeshus ville man riva på 1950–60-talet, men då fanns här en stadsarkitekt som hette Rune Walin, en envis man som bö-kade och bråkade och stod på sig, så att man till sist ändrade upp-fattning om att bevara husen istället för att riva, började man att rusta upp dessa. Något vi bör sända Rune Walin en tacksamhetens tanke för. Även de moderna byggnaderna i staden vårdas och for-mas, så att de passar ihop med de äldre. Som ni kanske sett finns det mycket gatstensbelagda gator, vilket är charmigt: Stenläggarna i Ystad har ständig sysselsättning. I det gamla Ystad var många av gränderna kullerstens belagda, en önskedröm för damer med hög-klackat eller ... inte....

När bilen fortsätter efter antikvariatet:

Här på er vänstra sida ser ni nu en f.d. Apoteksgård som utgörs av tre korsvirkeshus från 16/1700-talet, på gården odlades medicinal-växter.

Bilen närmar sig Bäckahästgränd

Här framme vid övergångsstället där gångstigen går flöt tidigare Vassaån fram och där vi nu stannar ett ögonblick fanns en liten bro över ån.

Ån rinner nu i en kulvert. Gränden heter **Bäckahästgränd**. Bäcka-hästen har flyttat och vi kommer att träffa den om en stund på dess tillflyktsort.

Här inne till höger kan ni nu se **Ystads Frivillige Bergnings-Corps Brandkårshem och Museum**, det kallas i folkmun ”**Frivil-ligan**”.

Det är ett ordentligt överkragat korsvirkeshus från slutet av 1700-talet.

I huset fanns tidigare ett **garveri** (där man beredde skinn) med Vassaån rinnande utanför. Från övervåningen hängdes de våta skinnen ut och fick droppa av ned i ån.

FBC:s museum är öppet på torsdagar kl. 12-16 och lördagar 11-15.

Bilen börjar rulla:

Korsvirkeshuset som ni ser på er vänstra sida heter **Jens Jacobs-sons hus**. Det är daterat **1640** och har flyttats hit från Stora Östergatan (gågatan)

Trång passage. Var nu vänliga och håll in fötterna!

Vi skall nu igenom Ystads smalaste passage.

Vi ringer i klockan och drar i Hesa Fredrik.

Vi är nu inne på **Klostergatan** på väg mot **Klostret**.

Franciskanermunkarna började bygga klostret 1267 och höll sedan på med bygget ända fram till början av 1500-talet innan det var färdigt.

Munkarna bar grå kåpa och kallades gråbröder eller gråmunkar och runt midjan bar de rep med knutar som symboliserade ordenslöftena.

På den tiden var Ystad fortfarande danskt och **reformationen** i Danmark blev ett faktum år 1536 då Danmark övergick från katolicism till protestantism.

Munkarna hade satt i system att tigga pengar av befolkningen, och den danske kungen **Kristian III** blev mycket irriterad av detta och använde troligen detta som förevändning att ”reformera Ystad” – Munkarna kastades ut med dunder och brak från Klostret. Det sägs att tre munkar dog under tumultet.

Den ende som är kvar står där till vänster bland blommorna. Det är lilla munken **Eskil** som längtansfullt ser mot klostret. Under reformationen blev franciskanerorden praktiskt taget utplånad i Norden.

Den danske kungen gjorde i stället ett **hospital** av Klostret.

Sjukhusverksamheten varade i ett par hundra år tills stadens köpmän tyckte att Klostret borde bli lönsamt. Man inrättade ett **bränneri** och vad är mer lönsamt än brännvin? I klosterkyrkan stod tolv stora brännvinstunnor och puttrade. ”Här kunde man verkligen ta nattvarden med sting och känna sig stärkt när man gick hem.”

OBS! Vid Klostret är det svårt att stanna någon lägre stund p.g.a. trafiken som kommer bakifrån. Försök att hinna med att visa var klosterträdgården ligger – Peka med hela handen!

Det vackra **Rosariet** här nedanför muren har iordningställt av det mycket livaktiga Planteringssällskapet i staden. I mitten av Rosariet finns en dopfont, en mycket populär plats för barndop.

Klosterträdgården ligger snett bort vid Borgmästarehuset. Dessa platser är väl värt ett besök.

Börja vid Församlingshemmet /Hospitalsgatan

Sveriges första varuhus

I Ystad fanns i början av 1800-talet fyra miljonärer. En av dem var **Gustav Hagerman**, och han var sådan att han gärna ville visa hur rik han var. Det största bravurnumret blev Sveriges första varuhus. Han hade fått ritningarna av sin bror som var bankir i Paris och här uppe på er vänstra sida kan ni se det aprikosfärgade huset som numera är Siriusordens loge.

Stilen kallades i Frankrike för **empire**, i Sverige för Karl Johansstilen, och var högsta mode under 1800-talets första decennier.

Gustav Hagerman sägs ha myntat följande uttal: ”Den som inte äger en miljon är en stor skit!”

Precis som de andra miljonärerna ägnade sig Hagerman åt smuggelgods. Men dålig planering eller något annat grinade honom rakt i ansiktet. **Norra Stadsporten** som låg här runt hörnet till höger och där tulltjänstemännen hade sin dagliga arbetsuppgift i att se till så att allt tulldeklarerades. Tulltjänstemännen eller ”Tullarna” i folkmun gjorde ganska ofta besök men med ojämna mellanrum hos Hagerman för att kontrollera verksamheten. Hagerman blev mycket irriterad på alla dessa besök: ”Tullarna är bara ute efter smuggelspriten”, menade Hagerman. Hagerman lät bygga in **smuggelhissar** i väggarna – hissarna finns kvar än idag. När tullarna kom på besök hade man skyndat sig att hissa upp allt förbjudet till över våningen. Och när tullarna sedan skulle upp och granska den övre våningen var allt naturligtvis nedhissat igen. Lurendrejaren hade sålunda ett betydande tekniskt försprång!

Norra Promenaden

Nu skall köra in i ett av de vackraste områdena i Ystad. **Norra Promenaden** denna lummiga park denna oas som är ett andningshål för oss Ystadbor och även för er turister.

Här finns den enda återstående delen av **vallgraven** som stängde in Ystad från ”yttervärlden” – alltså från landsbygden.

Vallgraven var ansluten till havet både i öster och i väster. Den byggdes till viss del för att hindra fienden att ta sig in i staden, men troligtvis var den mest till för att hindra bönder att ta sig in – utan att betala tull vid Stadsporten, tullavgifterna var en stor inkomst för staden.

Parken är verkligen underbar att promenera i, ja faktiskt också rena naturlektionen. Det finns omkring 150 olika trädslag planterade här och vid de flesta en skylt som berättar om vilket trädslag det är. Det

är återigen det aktiva Planteringssällskapet som ligger bakom att så många träd planteras i Norra Promenaden.

På vintrarna brukar de små barnen använda slänterna till pulka-backar, så vi kan kalla det för **Ystads alpina centrum**.

Här in till höger kan ni se Norra Promenadens **restaurant** byggnaden är från slutet av 1800-talet och var ett mycket populärt ställe på den tiden. Fortfarande är restaurangen en oas i oasen här kan man njuta av god mat och goda viner eller kanske rent av en kopp kaffe med en liten punsch till.

Framme vid bron in till Norra. Promenaden

TILL VUXEN PUBLIK:

Titta nu ner i vallgraven på er högra sida bakom den stora busken. Här ligger **bäckahästen**. Han bodde tidigare i Vassaån vid Bäckahästgränd, får man förmoda.

Bäckahästen förekommer i **folktron** i södra Sverige och Danmark. Han har nog huvudsakligen en pedagogisk funktion genom att man försöker få barn att undvika vattendrag. Man sa att bäckahästen var ett lömskt rovdjur som lurade barnen att rida på dess rygg för att sedan dra ned dem i vattnet. Barnen tycker att hästen är så fin att de vill rida på den.

FÖR BARN:

Det är bäckahästen som ser allt som sker häromkring, ni ser hans intensiva röda ögon. Dessa har han för att kunna se i mörkret.

Trollen lever ju i sina gångar under marken i hela parken. De finns där nere så länge det är ljus - De tål inte dagsljus! Då kan de bli förstenade, det var faktiskt vad som hände för ett par tusen år sedan. Fyra troll var uppe för länge och ni kan se dem stå där nere till höger.

EN KYSS KAN FÖRÄNDRA VÄRLDEN, eller? Och nu till er tjejer som inte tycker att ni fått rätt karl här i livet. Notera var vi är för då kan ni smyga hit vid midnatt. För här mitt i vallgraven sitter den förtrollade **PRINSEN** på sin sten och kväker i sin trånad efter den sköna som skall förlösa honom. Ni tar av er skorna och vadar ut försiktigt och går runt grodan tre och ett halvt varv, böjer er sedan snabbt ner och ger honom en riktig stor **KYSS** och vi lovar att ni kanske går hem med någon som kanske liknar en **PRINS**.

Sista vallgravsbron

Vi kommer nu ned mot den sista bron över vallgraven. Det är här som Bockarna Bruse – Stora Bocken, Mellanboken och Lilla Bocken – brukar gå över tidiga morgnar, ni kan se fotspåren på bron.

Det finns fullt av troll här bland träden, vi kommer nu ner till den riktiga trollskogen, där de flesta trollen bor. Jag känner faktiskt till några av dem och hälsar på dem varje dag. De är medlemmar i Frivilliga Bergnings-Corpsen och säger till oss andra om det är något vi behöver hjälpa till med.

Nu skall vi stanna här och gå av bilen en stund så skall jag berätta lite om trollen.

Låt barnen samlas framför bilen.

Är det någon som sett ett riktigt troll? Troll finn ju i hela världen och även hemma hos er, ganska läskigt eller hur. Ta med er mamma och pappa ut i parken där hemma. Om ni smyger fram tillsammans mycket försiktigt och är alldeles tysta kan ni vid de stora trädens rötter se att det finns fullt med ingångar och håligheter som går ner till de underjordiska gångarna. **Titta där vid rötterna.** Det är sådana hål som är öppning för **Trollen**. Att ni inte har sett några Troll kan kanske bero på att de bara är uppe när det är mörkt och vad gör ni då? **Jag gissar på att ni sover eller spelar dataspel. Men nu har ni kommit till rena TROLLRIKET:**

Barnen skall inte stå alldeles nere vid vattnet då de smutsar ned bilen om det är blött.

Nu skall vi se om det finns några riktiga **TROLL** här som vill hälsa på er. Jag skall gå runt och knacka på deras dörr. Det finns en osynlig stege här bakom som de måste klättrar upp på.

KNACKA PÅ OCH LÅS UPP. ÖPPNA LUCKAN SAKTA.

YTTE, TYTTE är trollfar och trollmor, de har en son som heter **YMOR**. Den fjärde lille trollpojken är **YMORS** kusin **JEAN DE NERO**.

Jean de Nero kommer från Spanien och kommer varje sommar på besök till sina släktingar. Att han kommer beror bland annat på att hans pappa odlar vin nere i Spanien och då har han så mycket att göra att han inte har tid med sin son, utan skickar honom hit till Ystad. Han kommer med en båt som lägger i hamnen. Jean de Nero tar sig i land när det blivit mörkt och springer sedan vi de underjordiska gångarna hit för att leka med Ymor.

Ytte och Tytte blir ibland oroliga när lille Ymor och hans kusin Jean de Nero leker så mycket att de inte hör när de måste komma in och äta eller när det är dags att gå in och lägga sig innan dagsljuset kommer i Norra Promenaden. Annars är de ganska lydiga och snälla. När jag tar min sena kvällspromenad brukar jag se när de leker med bland annat Igelkottarna som det finns många av här i Norra Promenaden.

Men nu är det nog bäst att vi stänger för ljusets skull. Då säger vi hej då till trollfar YTTE, trollmor TYTTE till trollpojken Ymor och hans kusin Jean de Nero från Spanien

ALLA SITTER UPP PÅ BRANDBILEN, KOLLA NOGA FASTSPÄNNINGEN. KÖR.

Hej då alla TROLLEN, Vi träffas snart igen.

Västra Stadsporten fanns där trollen bodde. Innanför stadsporten låg **Västerportstorg** en livlig marknadsplats. Här kom bönderna in med häst och vagn – vagnar som var fyllda med varor från västra landsbygden och sillen från havet. Det var ju den rika tillgången av sill i Östersjön som är en av orsakerna att Ystad etablerades. **Västerportstorg** flankeras av **Klintehus** som uppfördes **1849** av Adolf Magnus Schwabe.

Västra Vallgatan var en magasinsgata.

På höger sida kan ni se gamla f.d. magasin från 17/1800-talet. Det första "Gula" magasinet som ni ser byggdes om till lägenheter så sent som 1970. Byggnaden har metertjocka väggar.

Längst upp kan ni se en **hissanordning** med den hissade man upp spannmåls säckar och tunnor med t.ex. salt sill. Västra Vallgatan var tidigare en livlig **hantverkargata**. Här fanns det bland annat bageri, plåtslageri, sodafabrik, grosshandel, måleri, smedja, maskinverkstad, trävarufirma, glasmästeri, möbelsnickare, plantskola.

Lilla Västergatan en pärla bland gatorna i Ystad. Med sina gamla hus från 1700–1800-talet och Sankta Maria kyrka i bakgrunden, utgör denna gata ett av de mest fotograferade motiven från staden. I kommunens rivningsiver under 1950–60-talen ville man riva dessa hus och bygga nytt och modernt. Tack och lov lyckades man förhindra en sådan utveckling. Istället bestämde man sig för att rusta upp husen och låta husen och staden vara levande. Noter också den charmiga gatubelysningen.

Vi har nu kommit fram till **Mattorget** en tidigare marknadsplats. Till höger ser ni den Gamla Saluhallen som stod färdig år **1907**. Den byggdes bland annat för att hälsovårdsmyndigheterna förbjöd försäljning av kött öppet på torget. Vid denna tid byggdes det saluhallar i de flesta städer.

Vi svänger nu in på Lilla Norregatan.

När vi kommer lite längre fram kommer ni att se tidningen Ystads Allehandas redaktionsbyggnad på er vänstra sida.

I den första gula delen bodde författaren August Strindberg när han besökte sin gode vän lasarettsläkaren Eliasson under sin kaotiska period. Han arbetade med den delvis självbiografiska boken "Inferno". Detta var 1895–1897. Strindberg var under den här perioden mycket labil och lättretad.

Det finns en berättelse som säger att han en natt – om det var dundret från tryckpressarna eller hans egen hjärna, förtäljer inte historien – Men han tog sig ut genom fönstret från sitt rum och rusade sedan ned mot torget. Där träffade han på en poliskonstapel som genast kände igen honom och gjorde stram honnör för Strindberg utan att i övrigt röra en min, trots att han hade mycket svårt att hålla sig för skratt – Strindberg hade nämligen glömt att ta på sig kläderna och var nu spritt språngande naken.

Sedan kom han ihop sig med doktor Eliasson och skrev i Inferno, att Ystad var ”**ett sjörövar- och lurendrejarenäste**”. Ni kommer ihåg gränden: Lurendrejaregränd.

Här till vänster vid gatukorsningen låg **Norra Stadsporten**, detta kommer ni säkert ihåg eftersom vi har passerat denna plats tidigare.

Stadsportarna revs 1812 på grund av att man inte längre hade råd att hålla dem i stånd och dessutom behövde man byggnadsmaterialet till annat.

Stora Norregatan

Vi svänger höger in på **Stora Norregatan** en parallellgata till Lilla Norregatan. Stora Norregatan var en stor affärsgata tidiga 1800-talet som servade alla som kom in genom den Norra Stadsporten.

Brahehuset på vår högra sida är från sent 1400-tal eller tidigt 1500-tal. Byggnaden är tydligt påverkad av arkitekturen från klostret där gråbröderna huserade.

Även detta gamla hus har anpassats till dagens behov och inretts för bostäder.

Vi passerar nu **Sladdergatan**. Det betyder inte ”prata-skit-gatan”! Att **sladdra** är ett danskt uttryck för att ta upp vatten.

Änglahuset på vår högra sida är från början av 1500-talet och är en av Ystads mer kända byggnader.

Huset är dekorerat med vackra fönsteromfattningar och snidade änglar och groteska figurer och knektar. Figureerna har snidats av en träsnidare från Malmö.

Vid en restauration som gjordes 1952 tyckte en träsnidare att **Josef Stalin** var en väl passande figur och därför finns han till vänster om dörringången.

Sankta Maria kyrka, stadens gigantiska skönhet som ni ser rakt framför er, uppfördes i romansk stil på 1200-talet. Kyrkan är nog mest känd för sin tornväktare.

Kyrkan är mycket vacker invändigt och därför väl värd ett besök.

Sankta Maria kyrka är en av två svenska kyrkor som har sitt gamla tegelgolv kvar.

Predikstolen är ett av Skånes förnämsta barockarbeten. Den tillkom 1626–1631 och är utförd i kalksten med **baldakin** i trä.

Tornväktaren har blåst i sin lur sedan 1748 och den kopparlur som tornväktaren blåser med i dag är från 1818.

Om ni tittar upp mot kyrktornet ser ni ett litet fönster strax ovanför där tegelfasaden går över i koppertak. Tittar ni riktigt noga ser ni att fönstret har fyra rutor. I en av de nedre rutorna går ett öppna där sticker Tornväktaren ut sin lur och blåser sina signaler.

Tornväktaren hade som uppgift att vaka över staden och larma Ystadsborna om det t.ex. uppstod en brand. Då slog han med en slägga på Storklockan hängde ut en lampa eller flagga i det vädersträck där branden syntes.

Tornväktaren eller som vi Ystadbör säger Lurblåsaren hade också till uppgift att meddela tiden och tala om att allt är väl och lugnt i staden. Idag blåser han en gång i sin lur första gången kl. 21.15, 2 ggr vid halvtimme, 3 ggr efter 3 kvart och 4 ggr vid heltimme och han blåser i alla väderstreck. Från Sankta Marias kyrktorn kan ni höra Tornväktaren blåsa i sin lur varje kväll mellan kl. 21.15 fram till kl. 01.00 under hela året. Ja, ni hörde rätt! Tornväktaren blåser hela året – sommar som vinter vakar han över staden.

Vem är då Tornväktaren? Finns han på riktigt? JA, är svaret. Han heter Roland Borg och har anor som lurblåsare ända sedan sin farfar. Roland har blåst i Luren ca 47 år.

En mycket unik tradition.

Avslutning: Vi har nu nått slutstationen på vår färd genom Ystad. Vi hoppas att ni haft en trevlig tur. Besök gärna vårt museum som ligger endast några få steg från Stortorget. Öppet torsdagar och lördagar. Jag och min excellente chaufför **Nn** i Ystads Frivillige Bergnings-Corps ber att få tacka för er uppmärksamhet och önska er alla en trevlig dag i Ystad.

